

OD SVĚDECTVÍ

Putování k hloubce
autentických příběhů
prožitkem s divadlem,
filmem, fotografií
a textem

Divadelní jaro
roku 2023
na nádraží
Bubny

K PODOBENSTVÍ

„Neboť jsem pozoroval, že lidé vůbec nemluví, nýbrž papouškují, to jest, že nepřevádějí z mysli do mysli věci nebo smysl věcí, nýbrž že mezi sebou vyměňují slova nepochopená nebo pochopená málo a nesprávně...“

Jan Amos Komenský

AUTENTICITA JE SMĚSICÍ ZNALOSTÍ, OČEKÁVÁNÍ A PROŽITKŮ.

Autenticita historického místa pramení z toho, že se tu kdysi odehrály skutečné historické události. Je spojena s očekáváním, že toto místo je schopno poskytnout skutečný dojem z toho, co se tu v minulosti stalo, a že to tu můžeme znovu jakoby „prožít“ a konfrontovat se s historií. Autenticita ale vyžaduje i předběžné porozumění tomu, co tu lze na vlastní oči spatřit, na vlastní uši uslyšet a vnitřně hmatovým vnímáním procítit a rozpoznat.

Historické místo Praha-Bubny, obohacené o sochu *Brána nenávratna* od Aleše Veselého, se proměňuje do Památníku ticha a pojmenovává budoucí, dnes ještě neexistující ulici jménem sira Nicholase Wintona. To vše se nyní odehrává uprostřed největšího pražského brownfieldu, jako by už konečně mohlo vystoupit ze smetiště dějin.

Nádražní budova je němým svědkem odjezdu pražských Židů do Lodže a do Terezína. Skutečným místem se skutečnou historickou událostí:

„Dolní část Veletržní ulice spojuje někdejší Radiotrh, kde bylo registrační místo občanů Prahy povolaných k deportacím do ghatt. Teprve po řádné registraci, jež trvala několik dní a nocí, pak zástupy pokračovaly na nádraží Bubny.“

Tehdy pouze „ticho“ doprovázelo „radikalizovanou, extrémní genocidu, která neměla v dějinách obdoby. Motivována byla ideologicky jako zbavení lidstva škůdce. Cílem bylo vyhlazení, naprosté a univerzální, a to bez politického, hospodářského nebo vojenského důvodu. K likvidaci Židů přitom docházelo průmyslovým způsobem, se zapojením nejširších vrstev společnosti“.

Yehuda Bauer

OHLÉDNUTÍ

Památník ticha je **místo paměti**, které se postupně mění v centrum pro připomínání historie. Jednou bude nádražní budova, spojená s deportacemi téměř padesáti tisíc obyvatel Prahy, proměněna v multifunkční objekt se stálou expozicí, s prostorami pro vzdělávání, pro sezonní výstavy a také pro kontemplaci spojenou s individuálními příběhy.

... S takzvanými „velkými příběhy dvacátého století“.

... S těmi, kterým byla předepsána kniha osudu hodně složitě, zamíchána vlivy jedné či dvou totalit. Z těch zástupů odvečených přes nádraží Bubny se vrátilo deset procent živých. Dnes jim říkáme přeživší. Není to laskavé slovo, ale je to zvláštní role.

Ti šťastnější se vraceli s tím, že přežili. Ale také s tím, že nechtěli své zážitky ani vyprávět, ani na ně sami vzpomínat. Nechtěli myslet na to, že ten, kdo přežil, měl za sebou devět obětí, které mu daly jeho statistickou šanci. Někteří o svých

válečných útrapách nemluvili nikdy, někteří až desítky let po válce, když se jich většinou vlastní děti začaly ptát.

Bylo zaznamenáno mnoho vzpomínek, byly sepsány knihy a stále vycházejí nové. Byly natočeny filmy, napsány divadelní hry. Ale stále se vrací otázka, zda je možné si představit něco takového, když u toho člověk nebyl. Jak si to vůbec představit a co k tomu říci. Stále není dobře zpracována metodika vzdělávání v tématu šoa. A stále se opakují projevy antisemitismu. Dokonce jejich statistika roste.

Znovu a znovu tedy stojíme před otázkou, jak čelit tomu, co se v paralelách vrací, a jak si představit nepředstavitelné. Do té doby, než bude někdejší deportační stanice na pražských Bubnech přestavěna na objekt pro muzejní práci, pořádá tým Památníku ticha každým rokem několik desítek akcí: vzpomínkové koncerty, divadelní představení v původní odjezdové hale, výstavy, veřejné diskuse na nadčasová témata a celou řadu dalších programů.

Výstavy Památníku ticha mají své specifické vzdělávací programy. Směřují postupně k tomu, aby nová paměťová instituce Prahy jednou měla svou ucelenou stálou nabídku pro školy. Nabídku spojenou s prožitkem na autentickém místě, s energií toho, co se zde stalo. S energií společného příběhu ze žánru, kde jeden každý je na obsáhlý román, ale také jeden každý vypovídá za všechny ostatní.

Už to samo o sobě je prožitek.

Jak si však představit zástup padesáti tisíc lidí proměněných v čísla?

Jak si za tímto zástupem představit šest milionů lidí průmyslově zavražděných? Jak si představit nepředstavitelné...?

Těžko, ale osobní prožitek tomu pomoci může.

Památník ticha pořádá již od roku 2017 semináře nazvané *Od svědectví k podobenství*. V každé sezoně (pokud nám v tom covid nezabránil) jsme uspořádali jeden či dva semináře pro zájemce o zpracování autentických příběhů

neprofesionální formou, směřující k jak hraneému, tak i dokumentárnímu filmu, k divadlu nebo k fotografickému cyklu.

Semináře nezřídka navazují na dramaturgickou řadu profesionálních divadel, uváděných v nádražní hale. Školní skupiny se mohou do seminářů hlásit se záměry v docela různých vývojových fázích – od prvotního záměru, přes rozpracovanou divadelní či filmovou adaptaci, až po uvedení již hotového tvaru, kdy naši lektoři nabídnou své cenné rady.

Spolupracujeme s herci i režiséry, schopnými vzdělávat v dramatické výchově, zveme významné osobnosti uměleckého světa, ve filmové tvorbě nabízíme setkání s profesionály základních filmových řemesel – počínaje výběrem archivů, přes scénáristiku, dramaturgii, střih i režii.

Proběhl také seminář k animovanému filmu s projekcí hodnotné tvorby v tomto žánru. Umíme poradit i s technickou podporou, ale ústředním motivem jsou v tomto dialogu překlady příběhů do dramaturgie.

Hotové divadelní tvary prezentujeme v nádražní hale s lektorskými rozbory, případně je nabídneme na některou z divadelních scén – v posledních letech péčí našeho lektora Radvana Pácla do Činoherního klubu. Řešili jsme inscenace kombinované ve formě herec–loutka. Uváděli jsme také tvary vyhraněně výtvarné či kombinované s multimediálními prvky.

Lektorsky jsme v minulosti spolupracovali s herci divadelního studia Farma v jeskyni. V poslední sezoně Památník ticha pedagogicky spolupracoval s divadelní skupinou Tisícíhran, zaměřenou na dokumentární autorské divadlo. Její tvorba se věnuje zpracování příběhů z různých časů minulého století. Její stálý, převážně neprofesionální herecký soubor pracuje s unikátními divadelními postupy, které jsou pro školní adaptace velmi inspirativní.

Žánrová i obsahová šíře dává minipřehlídkám na místě paměti lehkost i závažnost. Není vůbec podmínkou nabídnout pro seminář či lektorský rozbor příběh válečný, židovský. Nádražní hala hostila náměty reflektující Velkou válku – byla zde *Vojna* od E. F. Buriana

v provedení studentů DAMU nebo *Čekárna* v podání Farmy v jeskyni, což je nadčasová série výjevů různých časů, které spojuje nádražní prostor. Hostili jsme divadelní adaptaci filmového scénáře *Ucho* uvedenou souborem Divadla na Vinohradech.

Studentské soubory zahrály různé adaptace příběhů šoa, ale také eseje o smrti a jejím majestátu, inspirovaný povídkou jihoamerického autora v inscenaci s pozoruhodnou výtvarnou loutkově–hereckou výpravou.

Sezonu námětů o jinakosti přijela obohatit skupina Aldente z Brna, kterou tvoří zkušení divadelníci společně s herci s Downovým syndromem. Zahráli vlastní předlohu s názvem *Kdopak by se toho bál*.

V roce 2018 jsme uvedli také inscenaci pohádky Jeana Clauda Morevata *Řeka, která teče pozpátku* v režii Františka Tichého, ředitele Gymnázia Přírodní škola, což už je další kapitola divadelních sezon na nádraží Bubny.

SPOLUPRÁCE S GYMNÁZIEM PŘÍRODNÍ ŠKOLA

Pro divadelní experimenty na nádraží Bubny byla Přírodní škola od počátku hlavním partnerem Památníku ticha. Mnohaletý program, navazující na bádání v archivech Památníku Terezin, vychází ponejvíce ze studia chlapeckého ghetto-časopisu Vedem.

Povídky a básně talentovaných autorů školního věku se v dlouhodobé práci studentů osmiletého gymnázia proměnily v divadelní hry, ve zdařilé filmové reflexe, v písně pro školní sbor, s nimiž se vystupuje po celé republice a také v písně, které se zpívají s kytarou na lesních brigádách.

Malé–velké osobnosti časopisu Vedem byly najednou zkrátka spolužáky několika generací studentů gymnázia, jež po dlouhou dobu sídlilo v Holešovicích – jen několik minut od nádraží Bubny. Mementem tohoto vztahu jsou tragické konce dětských básníků, jako byli Hanuš Haachenberg, Petr Ginz a další. Osudovým pohazením je ovšem i taková náhoda, napsaná

dramaturgií života, že vnučka Chavy Pressburger – sestry Petra Ginze, která přežila nacistické lágry – se stala studentkou Přírodní školy a v jedné ze školních her si zahrála maminku svého slavného „praděda“.

Ředitel školy František Tichý sepsal bádání své a svých studentů do několika knih, které jsme opakovaně prezentovali na nádraží Bubny v rámci partnerství s literárním festivalem Svět knihy. Už jenom knižní produkce Přírodní školy je obrovskou inspirací, kterou doporučujeme jako studnici poznání dětského světa v Terezíně.

Dramatická výchova Přírodní školy pokrývá v podstatě celý řetězec koncepce *Od svědectví k podobenství*: součástí školního programu jsou pravidelné expedice na místa paměti a do jejich archivů. Zdrojové materiály studenti i pedagogové zpracovávají do ucelených tvarů – sborníků, časopisů, knih.

Divadelní adaptace jsou součástí kreativního vzdělávání celé školy. Z praktických důvodů se některé předlohy omezí na jednu třídu

(dvojtřídu), jiné mají početné obsazení hereckého výběru celé školy a jsou podpořeny větším či menším školním orchestrem pod vedením pedagoga a zkušeného divadelního hudebníka Víta Novotného.

Nejzdařilejší divadelní scénáře Františka Tichého se dočkají i několikagenerační inscenace, protože studenti ze svých rolí přirozeně odrůstají a vycházejí ze školy. Někteří se ovšem vrací a pomáhají jako lektori v pedagogickém procesu s výtvarnými či filmovými kroužky. Takto vznikl pod vedením absolventa Přírodní školy, dále studenta FAMU, Matouše Bičáka zdařilý dokument *Hledání Petra Ginze*, který se dočkal mnoha uvedení po celé republice i v zahraničí. Památník ticha jej promítal v rámci jednoho ze svých filmových večerů na střeše Veletržního paláce – dalšího symbolického místa pražských transportů.

Jakýmsi vyšším stupněm dramatické výchovy je samostatná tvorba studentů, kteří už ve vlastní režii i produkci zpracují klasickou literární předlohu jako samostatnou seminární práci pro literaturu. Zkušeně se při tom

postarají o kostýmy, scénu, herecké nastudování i odvážnou dramaturgii.

Aktivity Přírodní školy jsou velkou inspirací pro další školy, které s dramatikou jako vzdělávacím programem teprve začínají. V rámci své víceleté soutěže pro desítky partnerských škol Terezínská štafeta přivedli do někdejšího ghetta celou řadu pracovních-badatelských skupin a v rámci pravidel hry je postavili před povinnost prezentovat na závěr divadelní či filmové zpracování látky, kterou objevily.

Z divadelní tvorby Přírodní školy prochází bubenskou odjezdovou halou každý rok nějaká novinka nebo oprášená, dobře ohraná inscenace. Vzpomeňme alespoň dvou kmenových pro příběh šoa: inscenace Františka Tichého *Terezínské zvony* vznikla v roce 2016. Je příběhem o tom, jak se kamarádství a odvaha utkaly s temným osudem. Vypráví o životě chlapců z terezínského domova Nešarim. Děj vychází z dobových reálií a z příběhů popsaných v terezínských časopisech, denících a dopisech a je doplněn zhudebněnými básněmi dětí z ghetta.

Představení je scénickým podobenstvím o jedinečnosti mladého života, o hrdosti, pokoře a hrdinství v prostředí nenávisti, zla a smrti. Pro další uvedení na přehlídce, která se konala 6. a 8. června 2023 v nádražní hale Praha-Bubny, byla inscenace nazkoušena s novými studenty. Jako diváci jsme mohli intenzivně vnímat, jak odhodlaně se tito mladí lidé chtějí stavět proti zlu, které by chtělo jejich mládí zahubit.

Pod vedením Františka Tichého a s citlivým hudebním doprovodem Víta Novotného vznikla také inscenace pojmenovaná podle textu Petra Ginze *Návštěva z pravěku*. Její scénář je odvážnou kombinací dvou rolí autentické postavy. Představuje Petra Ginze, mladého výtvarníka, spisovatele a šéfredaktora terezínského časopisu *Vedem*, v jeho příběhu šoa.

Druhá poloha slavné vůdčí postavy terezínských chlapců je spisovatelská. Už před odchodem do ghetta měl rozepsán román inspirovaný Julesem Vernem, jenž nás zavádí do světa Belgického Konga ovládaného diktaturou, jež pro upevnění moci neváhá likvidovat původní

etnikum ve velkém a zabíjet všechny, kdo by v tomto plánu mohli diktátorovi zabránit. Prolínání dvou dějů z různých koutů světa má velmi rafinovaně společného jmenovatele totality v románové podobě a totality v praxi. Inscenace se s ohlasem hrála nejen v site-specific prostoru nádražní haly Praha-Bubny, ale také v klasickém kukátkovém prostoru v rámci přehlídky *Činoherní klub uvádí*.

JARNÍ SEZONA 2023

... Jako bychom si chtěli vynahradiť to, co všechno nám vzal covid. Na nádraží Bubny, které je dnes obklopeno největším pražským stavenišťem, se schází obvyklý sezonní seminář, prezentace inscenací Gymnázia Přírodní škola a ZŠ Otevřeno i celý cyklus divadelních kroužků Paměti národa, jež se rozhodly odehrát svou přehlídku na konci školního roku na místě paměti.

Nová inscenace Přírodní školy se jmenuje *Křídový kříž*. Je částí hry Bertolta Brechta *Strach a bída Třetí říše*, která pojednává o plíživé a brutální manipulaci jednotlivců, jež vede k proměně německé společnosti po nástupu Adolfa Hitlera k moci. Krátká inscenace nemá jednoznačného hrdinu. Dramaticky přibližuje proměnu mezilidských vztahů, akcelorovanou strachem a primitivní vírou v nový nastupující režim.

Tuto hru si studenti vybrali sami místo literární práce pro seminární zadání. Realizovali ji pod vedením studenta Františka Prokopa. Jejich jevištní zdatnost navazuje na předešlá angažmá v inscenacích Františka Tichého. Zde poprvé však dochází k manifestaci vlastní scénické cesty.

Skvělé herecké výkony zdůrazňují proměny obyčejných Němců, kteří se před očima mění na ty, kteří strach vytvářejí, a ty, jež mu podléhají.

Inscenace vstoupila do nádražní haly ve značně syrovém stádiu a doslova před očima se mezi zkouškou a dvěma premiérami díky citlivému zásahu lektorek ze skupiny Tisícíhnan proměnila.

Hoši, dívky a psi

„K tomuto tématu nás přivedla jedna nenápadná poznámka o hilsneriádě v muzeu v Połné. Na jednom z panelů byla uvedena hanlivá protižidovská píseň z konce devatenáctého století a u ní byla poznámka, že pochází z Předměřic u Nových Benátek a že se tu stala podobná událost, jakou byla později hilsneriáda.“

Marek Fajfr, učitel ZŠ Otevřeno,
Benátky nad Jizerou – ke zrodu inscenace

Školní soubor nastudoval část hry Paula Vandenbergheho *Hoši, dívky a psi*, kterou hráli benáťští sokolové v roce 1940. Fakt historické zkušenosti je dovedl k tomu, aby v určitém momentu vlastní představení přerušili násilným

činem, během kterého byl z hlediště vyvečen příslušník židovského národa. V propojení hlediště a jeviště právě tento moment umožnil všem přítomným, aby si hlouběji uvědomili, co znamenal zákaz vstupu židovskému obyvatelstvu do veřejných prostor, kulturních a vzdělávacích institucí. Tím se na místě – v rámci inscenace – otevřela veřejná diskuse, která nabídl i možnost hledání vztahů mezi křesťanským světem a světem židovského náboženství. Vypovídala i o tom, kam ve svých důsledcích vedla křesťanská představitost o vyvolenosti židovského národa a jak s ní bylo možno manipulovat v prostředí omezené vzdělanosti.

DIVADELNÍ KROUŽKY PAMĚTI NÁRODA

„Zapomínat je snadné. Proto natáčíme a vyprávíme svědectví, která nesmějí zmizet.“ Paměť národa disponuje jednou z nejrozsáhlejších evropských sbírek vzpomínek pamětníků. Mapuje historii dvacátého století ve skutečných příbězích našich dějin. Vybrané osudy osobností, které se svěřily se svými životními příběhy, převádí Divadlo Paměti národa do scénického tvaru.

Jednotlivé divadelní kroužky našly své zázemí v různých divadlech a kulturních centrech. Kromě tématu šoa zpracovává Divadlo Paměti národa také téma střetu člověka s komunistickou totalitou. Je-li to možné, seznámí lektori členy divadelního kroužku s pamětníkem a společně pak přenesou jeho příběh do scénické podoby. Inscenace nabývají formy dokumentárního divadla a je možné je prezentovat v jakémkoli prostoru.

V bubenské nádražní budově se sešla široká škála námětů i žánrů:

„Pohyb, obraz, papír, živá hudba. Věra a rodina. Věra a škola. Věra a láska. Věra a její úvahy nad sebou a světem.“

Skvěle inscenované představení Tweety je výsledkem práce středoškolského souboru, který při Divadle Bez zábradlí vede Bára Černochová. Výtvarně inscenovaný příběh inspirovaný deníkovými zápisky Věry Jirousové využil stísněné prostory v podkroví nádražní budovy. Herecká skupina místnůstku zaplnila, diváci ji úplně přeplnili a doprovod kytarové improvizace ji nabil ozvuky dobových tónů.

Scénář inscenace vychází z deníkových zápisů Věry Jirousové z let 1956–1963, které po její smrti našel a zpracoval syn Tobiáš Jirous. Soubor pracoval s dobře vybranými texty, propojenými s pohybem, jevištním obrazem a dobrou scénografií. Pohybová spolupráce se Šimonem Plyskou inspirovala herce k pohybu na pomezí akrobacie.

„... Být herečkou je krásné. Máte slávu, peníze, úspěch. Opravdu to tak vždy bylo?“
Příběh inspirovaný osudem Jiřiny Štěpničkové a Anny Letenské přibližuje proměnu hvězdy pražského kulturního nebe v odpad totalitního režimu v padesátých letech dvacátého století. Pod názvem *Osudy před oponou* vznikal v Divadle Na Fidlovačce pod vedením Petra Veselého.

„Ačkoli se mohlo zdát, že pražské jaro 1968 bude příslibem k uvolnění tehdejšího režimu, skepse některých občanů se nakonec potvrdila srpnovou okupací.“
Inscenace *Jaro 68* je prací kroužku při Divadle v Dlouhé pod vedením Niky Novákové.

„A proč je důležitá pro nás?“
„Protože šla v životě svou vlastní cestou.“

Kroužek při KC Kaštan pod vedením Aleny Skálové přibližuje příběh Boženy Rothmayerové Hornekové. Módní návrhářka a pedagožka strávila většinu svého života na pražském Břevnově. Spolu s manželem, architektem Otto Rothmayerem, pečovala mezi třicátými a sedmdesátými léty dvacátého století o interiér a zahradu Rothmayerovy vily, která dnes patří Muzeu města Prahy. Její moderní návrhy šatů, závěsů a vyšívaných přehozů charakterizuje jednoduchost, noblesa a skromná krása. Stejnými principy jako ve své tvorbě se Božena řídila i v celém svém životě.

„Pojďte s námi do světa domů, které už nestojí, seznámte se s lidmi, kteří už nežijí, poslouchejte příběhy, na které se už jen vzpomíná. Jak vypadala Libeň před válkou? Co víme o jejich obyvatelích? Co znamená Chanuka, Pesach, kdo to byl koželuh? Díky příběhům a vzpomínkám ze staré Libně více pronikneme do myšlenek židovského národa, do jejich běžného života, do vzniku i zániku libeňského židovského ghetta, do tajemného osudu

židovské synagogy a hřbitova. Dojdeme až na konec? Hlavní metaforou pro holokaust je pro nás papírová loutka. Čím více zákazů a protižidovských nařízení, tím člověk více ztrácí svoji lidskou důstojnost, stává se loutkou a jeho osud je v rukách jiných.“

Inscenaci *Náhlé bezvětrí* o místech paměti zaniklých světů Prahy-Libně inscenovala s kroužkem při Divadle pod Palmovkou Jitka Mičková.

„V dvacátém prvním století, době ,technického pokroku’, ztrácejí naše děti a dospívající bohužel chuť číst knihy, sledovat divadelní hry a seznamovat se s historií různých národů. Prostřednictvím této divadelní hry zveme děti, aby se ponořily do děl známého dramatika Williama Shakespeara. Chceme všem generacím ukázat jeho talent. A protože všechny naše životní příběhy začínají na písčovišti, tak i úvod této hry se odehrál právě tam.

Představení *Shakespeare na písčovišti* zinscenoval ukrajinský kroužek při Adaptačním centru Paměti národa pod vedením Oleny Zavorodnya.

„Je těžké být dítětem ve válce. Ještě těžší bylo být židovským dítětem během druhé světové války.“

Pod vedením Niny Doubkové inscenoval divadelní kroužek Paměti národa v Liberci příběh druhé světové války v tomto regionu pod názvem *Vzpomínat na hvězdy* – זכור את-הכוכבים – *An die Sterne erinnern*. Drobná hra složená z obrazů zpracovaných formou site-specific vychází z příběhů pamětníků Michaely Vidlákové a Pavla Jelínka. Oba byli za druhé světové války dětmi a oba si ji pamatují specifickým způsobem. Prostřednictvím emotivních vzpomínek vyprávějí studenti válečné drama nevinnými dětskýma očima.

Ukrajinský kroužek při Institutu Paměti národa v Pardubicích vede Lukáš Kopecký. Představení *Anna* je ukázkou autorské inscenace ukrajinských a českých dětí, která přibližuje životní příběh ukrajinské ženy odvíjející se na pozadí událostí dvacátého století v Evropě.

JAK ZAČÍT

PRVNÍ KROKY, HLEDÁNÍ, PROŽITEK OBJEVOVÁNÍ (VZKAZ PEDAGOGŮM, STUDENTŮM, ŽÁKŮM I HLEDAČŮM JAZYKA PRO AUTENTICKÉ PŘÍBĚHY)

Na počátku je objev autentické látky – tedy archivní vzpomínka, dopis, paměti, případně i rodinná legenda. Její podstata je unikátní, velmi osobní, vypovídá o dramatu širší skupiny, případně utlačované menšiny či politické opozice v časech totalitních režimů.

Hlavním připomínaným i zkoumaným obdobím Památníku ticha je sice druhá světová válka, ale příběhy deportovaných pražských občanů židovského původu měly své epizody před válkou i po válce. Měly také své zkušenosti s pojmy, jako jsou propaganda, cenzura, rasová diskriminace, nacismus, rasismus.

Projekt *Od svědectví k podobenství* má svůj vlastní neuzavřený tvar a může nabídnout poznatky, které byly získány při samotných realizacích, i podněty, které mohou být inspirací

pro jedinečný způsob zapojení dalších osob a organizací. K projektu lze přispět vlastní iniciativou nebo lze využít možností, které projekt již nabízí.

Mluvíme o scénickém umění a schopnosti jeho využití ve vzdělávání ve prospěch poznávání historických událostí a jejich dopadů na dnešní život. O možnostech převést autentická svědectví z období šoa a z let komunistické nadvlády 1948–1989 do podobenství srozumitelně vypovídajících o chvílích, kdy byla popřena základní lidská práva.

Hovořit o těchto tragických historických zkušenostech v dnešní relativizující algoritmičtější době není jednoduché. Jakoby tržní a totalitární prostředky dané nám dědictvím minulých let stály v jednom šiku a vše směřovalo jen k současnosti, minulost přitom zahrabávaly sto sáhů pod zem, nebo ji dokonce zneužívaly ve prospěch reklamy a propagandy.

Tak tu na jedné straně stojí lidská svědectví, která kombinují zjednodušené povrchní způsoby interpretace, postavené jen na formální společenské povinnosti, zcela bez souvislostí.

A na opačné straně tu existují svědectví, za kterými je mravenčí práce konkrétních lidí, kteří vycházejí z historických zásad a z faktů minulosti a vkládají je do nových souvislostí s dnešním životem.

Snad nejsložitější situace je v soustavě vzdělávání. Technologická zdatnost prostředků, kterou člověk v dnešní době ovládá, velmi zjednodušuje kreativní představivost (jeden z nejdůležitějších zdrojů lidského vědění) ve prospěch algoritmu. Biologický tvor, živý člověk, je převáděn do datových souvislostí, které mu často mohou sugerovat jen omezené a jen zdánlivě „správné“ možnosti dnešního života a poznání, zejména přijme-li je jako vše řešící ochranu před příliš nesrozumitelným světem.

Vzdělání má člověka ochránit před záměrnou politickou, ekonomickou, právní a kulturní manipulací. Je ale také třeba, aby člověk našel vztah k sobě samotnému a aby neutíkal k alibismu. Lidský alibismus vzniká zejména ze strachu a jedním z jeho projevů je ticho.

Když Veletržní ulicí kráčeli pražští Židé na nádraží Bubny nebo když se v roce 1969 začala

srpnová okupace 1968 postupně propadat do normalizace, převládlo ticho mlčící většiny. Tento falešný řev ticha ale nemůže člověka vnitřně ochránit, naopak ho vhání do osidel nesrozumitelnosti, manipulace a tvůrčí impotence.

Scéna *Od svědectví k podobenství* pracuje se vzájemným setkáváním lidí. Těch, kteří k sobě mají navzájem úctu, znají hrdost i pokoru, nevzdali se své vyvolenosti ani své vyvrženosti, i když vědí, že odměnou za to jim může být i smrt. A těch, kteří mohou cítit určitou vinu, třeba i v podobě nedostatečného poznání historie, vlastní rodiny a svého okolí.

A to je samo o sobě dramatické setkání, jehož nositeli jsou živí lidé, kteří sejdou-li se společně, mohou odhalit a navázat přerušenu kontinuitu. Autenticita jejich svědectví se může proměnit v autenticitu podobenství. Minulost se může setkat opravdově se současností.

Scénické umění má prostředky, kterými může vyjvit obraz člověka v pravé podobě. Aby zobrazená scénická skutečnost byla dramaticky korektní, je třeba zvolit metodu, kterou nebudeme zobrazovat jen člověka samotného, ale i jeho

vztah k okolí. Metodou je hra, která vznikne ve svobodném prostředí.

Jde-li o školu nebo divadelní kroužek, měli by pedagogové vytvářet svobodné prostředí pro různé způsoby vzdělávání. Hovořit se dá o trojím způsobu získávání podnětu a jeho využití ve scénickém umění.

V prvním případě pedagog nabízí témata a rozděluje jednotlivé úkoly mezi žáky. Role žáků je svým způsobem závislá na charakteru tématu a na odhadu učitele, jak hluboce může žáky zaujmout. Tomu se přizpůsobuje vlastní realizace, která je ovlivňována vzájemnou důvěrou i nedůvěrou mezi učitelem a žákem. Takto vzniklé inscenace vypovídají o schopnosti vzájemné spolupráce a vzájemného poznávání v prostředí scénické hry.

V druhém případě učitel vybídne žáky k samostatnému hledání tématu, které je zaujme. Přínosem je svobodnější přístup žáků k sobě samým, hlubší poznání vlastních dovedností i schopnosti postavit se do pozice „obrazu“, jehož jsem součástí a v němž se nějak jevím ostatním. Vnímání takto vzniklého tvaru se může jevit svobodnější a srozumitelnější, neboť je vytvářen společně žáky i učiteli.

Ve třetím případě učitel ponechává jak volbu tématu, tak jeho realizaci na žácích. Úloha učitele zůstane svým způsobem aktivně pasivní, neboť učitel pouze ohraničuje hru žáků jistou formálností, jež plyne, a z jeho osobních zkušeností se scénickým uměním. Přitom vzájemná důvěra může žáky i učitele obohatit o způsoby, které dosud nepoznali.

Ve všech třech případech je výsledek závislý na osobní iniciativě a odpovědnosti jednotlivců, na tom, jak se dokáží postavit k objevené nebo určené roli a ke svěřenému svědectví.

Je dobré si uvědomit, že ani sebevětším pronikáním do osobního příběhu někoho, kdo prožil a viděl příběhy šoa, se nikdy nestaneme účastníky těchto událostí. Vždy budeme nositeli svého vlastního příběhu – dědici toho, co v Památníku ticha nazýváme šoa v nás.

Všichni jsme dědici osudu své rodiny. Někdo doma přebírá odkaz těch, kteří byli oběťmi – můžeme jim také říkat hrdinové. Někdo je dědicem příběhu těch, co to organizovali – říká se jim také pachatelé – i takové dědictví je řízením osudu a je dobré se s ním vyrovnat.

Všichni ostatní jsou potomci přihlížejících – mlčící většiny.

Nejsme zde proto, abychom někoho soudili. Každá z uvedených rolí je stigma a každá má v sobě cosi biologického. V tom jsou si učitelé i žáci rovni. Jen jsou z různých poválečných generací. Není špatné chvílku zauvažovat o tom, co je rolí té které generace.

Jsme tu však proto, abychom v každé době řešili, jak se mají velké příběhy dvacátého století připomínat. Abychom se snad o něco nepřipravili.

MOTIVACE A INSPIRACE PRO ZAČÁTEK

PUTOVNÍ NABÍDKA VÝSTAV PAMÁTNÍKU TICHA

Desetiletí vývoje veřejné komunikace místa paměti přineslo celou škálu inspirací pro reflexe velkých příběhů. Nazýváme je *Intervence do veřejného prostoru*. Jsou to výstavy, záznamy z veřejných diskusí na nadčasová témata, jsou to sbírkové kolekce, s nimiž lze kreativně pracovat. Většina výstavních kolekcí má svůj vzdělávací program.

Ne vždy je spojen s tvůrčí dílnou, ale vždy pro ni může být vstupní inspirací. Pracujeme s autentickými příběhy, které jsou patrně nabídkou nejsilnější. Navazujeme také na různá podobenství – umělecké reflexe autentických příběhů, která motivují jak svou autenticitou, tak tvůrčím zpracováním.

CO JE TO PODOBENSTVÍ V KONTEXTU MÍSTA PAMĚTI?

Není to nádražní budova v dnešním zuboženém stavu – ta se stane podobenstvím po své rekonstrukci, až se promění v moderní architekturu ve tvaru starozákonního chrámu.

Je to socha Aleše Veselého *Brána nenávratna*, jež připomíná Jákobův žebřík, jenž spojuje nebe a zemi cestou na věčnost.

Socha–brána má svůj význam rozkročený nad cestou, po níž přicházeli občané Prahy na nádraží při deportacích.

Socha má také svá tajemství – třicet šest pražců, symbolizujících třicet šest spravedlivých, kteří drží tíhu světa... aniž by to o sobě věděli.

To všechno jsou inspirace, s nimiž můžeme témata otevírat.

CO JSOU „VELKÁ TÉMATA PAMÁTNÍKU TICHA“?

Od počátku, kdy vznikl záměr proměny nádraží Bubny v Památník ticha, byl jeho základní obsahový námět frázovaný tzv. velkými tématy či významy, které můžeme chápat jako kapitoly budoucí stálé expozice. V průběhu času byly mnohokrát popsány a některým byly věnovány samostatné výstavy.

PŘÍBĚH MÍSTA spojeného s deportacemi.

KOŘENY ZLA – téma, jež vypovídá o nacistické propagandě a ideologii, která se proměnila v zákony Třetí říše, a stala se tak bezpečným alibi vykonavatelům masových vražd.

DEHUMANIZACE jako pojem mnohokrát rozváděný Arnoštem Lustigem, jako recept na proměnu lidí v materiál vhodný k likvidaci bez zbytečných výčitek svědomí.

**NÁVRATY A HLEDÁNÍ JAZYKA
K VLASTNÍMU PŘÍBĚHU** je především drama rozpomínání a poločasu rozpadu bloku k válečnému vzpomínání.

Človek môže víťaziť nad druhými, ale najťažšie je víťaziť nad tým horším v sobe samom.
A person can triumph over others, but the hardest thing is to triumph over the worst within oneself.
Arnold Lustig

Človek môže víťaziť nad druhými, ale najťažšie je víťaziť nad tým horším v sobe samom.
A person can triumph over others, but the hardest thing is to triumph over the worst within oneself.
Arnold Lustig

DĚDICTVÍ DALŠÍCH GENERACÍ a úvahy o jeho biologické či sociální podstatě mají hodně společného s rolí těch, kteří jsou ochotni vstoupit do rolí dramatických kroužků. Památník ticha tyto motivy rozvádí svými putovními výstavami.

PARALELY, HLEDÁNÍ JAZYKA PŘIPOMÍNÁNÍ tématu, které je potřebnou látkou pro dialog autorského týmu Památníku ticha s G5, tedy s dětmi páté poválečné generace.

Všechna uvedená témata můžeme vnímat jako nabídku pro seminář, jenž může zahájit hledání autentických podkladů pro tvůrčí dílny. Rádi je v případě zájmu připravíme i s ohledem na zpětnou vazbu ve vývoji budoucí stálé expozice. Pro studenty jsou spojena s veřejnými diskusemi ve Vysílání Stanice Bubny, která lze nalézt v záznamech na stránkách Památníku ticha. Školní třídy se ovšem také mohou přihlásit do natáčení těchto diskusí jako aktivně diskutující diváci.

Nabídka putovních výstav Památníku ticha má zpracovány v panelových cyklech fotografické kolekce k tématům návratů paměti, k paralelám, k individuálním příběhům. Školy disponující patřičným prostorem mohou o tyto výstavy

požádat a naplánovat jejich instalaci do svých prostor, případně do kulturně využitelných sálů v místě.

Už řadu let rozvíjíme „místotéku“ v okolí železniční stanice, kterou lze využít k otevření velkých příběhů na místech, odkud jejich nositelé pocházeli. Procházky okolím Bubny mají své různé mapy a také různě tematicky zaměřené trasy.

Připravujeme bedekr, jenž bude sloužit průvodcům po stopách vzpomínek na mapě okolí Památníku ticha. V současné době můžeme nabídnout tematické vycházky okolím, které vzpomenou předválečné časy, i kulturní a etnické proměny Prahy následkem války a nacistické koncepce.

Pro otevření dalších témat můžeme nabídnout dokumentární filmy různých válečných příběhů:

O zlém snu (dokumentárně zpracovaný deník dvanáctileté dívky putující z Prahy přes Terezín do Osvětimi a poté na pochod smrti).

Příběh trosečníků Patrie (skupinový příběh válečných uprchlíků z okupovaných zemí Evropy, kterým bylo zakázáno vstoupit do Svaté země,

proto pod sebou vyhodili do povětří vlastní loď, a stali se tak trosečníky).

Eugéniové (výtvarně stylizovaný film s komentářem Patrika Ouředníka o eugenickém vývoji směřujícím k masovým vraždám na podkladě vědeckého rozsudku nad méněcennými).

Dramatická výchova potřebuje příběh. Ten, resp. jejich celou sérii, nabízí putovní výstava *Portréty z Bubnů*. Jedná se o minisérii fotografií přeživších, které zaznamenal pro výstavní formát Karel Cudlín. K nim jsme vyrobili pohlednice s krátkými životopisy na rubu každého snímku.

Umělecké snímky jsou poutavým setkáním s výrazy posledních přeživších, kteří přicházeli při výročích na nádraží Bubny vzpomínat dne prvního transportu z Prahy či data vyhubení terezínského rodinného tábora. Všechny jejich válečné příběhy jsou pozoruhodné, některé mají svá dramatická období i v době následné totality komunistické. Pohlednice i výstavní portréty jsou motivační nabídkou. Jejich hlubší probádání může být prvním krokem na cestě k podobnosti. Následovat může volba pro přípravu dramatického tvaru, případně filmového minidokumentu.

Pro výstavu k podzimu roku 2023 a také pro významná výročí roku 2024 připravujeme kreativní výtvarné dílny, které nabízíme základním uměleckým školám pro inspiraci k realizaci uměleckého díla na motivy tváří.

Výstava *Pavel Dias: Torzo – Vzpomínky pro budoucnost* je panelovou variantou velké výstavy díla klasika dokumentární fotografie, jenž třicet let zajížděl na místa paměti v jubilejní dny. Zde zaznamenal tisíce fotografií přeživších, kteří přijížděli na místa svých válečných hrůz s celými rodinami, aby spustili vzpomínky, k nimž se jinak nechtěli vracet.

Cyklus, jenž zachycuje návraty paměti, má kromě výstavního souboru také katalog – výpravnou knihu sestavenou z původního cyklu *Torzo*. V knize i v metodických listech jsou vybrané citáty klasiků píšících o tématu šoa z hlediska historického, sociologického i politologického. Jsou nadčasovým výběrem různých přístupů k trýznivému tématu. Vše nabízíme s metodickým programem, jenž byl připraven jako kreativní dílna pro školní tvůrce, připravené pustit se do samostatné činnosti a zachycení koncepčních dokumentárních cyklů ze vzpomínkových akcí současné nabídky.

Texty: Pavel Štingl, Radvan Pácl
Jazyková redakce: Lenka Hensen
Fotografie: Karel Cudlín, Pavel Dias,
Pavel Kolský, Bára Lockefer, Pavel Štingl
Grafická úprava: Belavenir
Tisk: Typodesign, s. r. o.

Vydal: Památník šoa Praha, s. p. o.

www.pamatniksoapraha.cz

Realizováno v rámci projektu
reg. č. 213000052 financovaného
z Národního plánu obnovy
v období: 2023.

